

Фонякова: Фонякова О. И. Имя собственное в художественном тексте. – Л.: 1990. – 104 с.

Чуєш, брате мій... Стрілецькі пісні Левка Лепкого. – Тернопіль, 1990. – 21 с.

Halyna Panchuk. Features in the naming of shooting songs Levko Lepkyu's

The paper analyzes the system of naming people in the Levko Lepkyi's songs. Determined its specificity and components' roles of nominating field. Found out the main themes of nominations.

Key words: names of persones, nominating field, nominations system.

УДК 811.133.1'373.23: 82-91

Наталя Космацька (Львів)

МОВНА ГРА ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ ОСОБОВИХ ІМЕН У КОМІКСАХ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІЇ „ASTERIX”)

У статті досліджуються засоби утворення особових імен у французьких коміксах. Проаналізовано семантичні та словотвірні особливості імен-оказіоналізмів, виявлено їх основні тематичні групи. Визначено види мовної гри, що використовуються у процесі коміксового онімотворення.

Ключові слова: особове ім'я, оказіоналізм, комікс, каламбур, омонімія, полісемія.

Однією з найважливіших функцій антропонімів у художньому творі, що суттєво відрізняє літературні імена від реальних, є їх характеристична роль. Будь-який літературний твір, а особливо гумористичного спрямування, містить штучно створені власні імена, які є авторськими оказіоналізмами. Предметом дослідження пропонованої статті стали оказіональні антропоніми, які номінують і

характеризують персонажів французьких коміксів. Мета нашої розвідки полягає в описі лексичних і граматичних засобів мови, якими послуговуються автори для творення особових імен у серії „Astérix”, яка виступає об’єктом аналізу.

Оказіональність коміксних онімів проявляється як на рівні семантики, так і на рівні словотворення. Вигадані імена мають значеннєвий характер і описують свого носія за його внутрішніми й зовнішніми характеристиками, родом його діяльності, рідше – соціальним статусом, будучи в одних випадках метафоричним, в інших – метонімічним перенесенням назв. Вираження властивої індивіду особливості при цьому може носити як імпліцитний (через конотації та асоціації), так і експліцитний характер. Основою для утворення аналізованих антропонімів виступає апелювативна термінологічна лексика різних галузей наук: хімії (aniline), медицини (amnésique), мовознавства (monosyllabique, linguistique), косметології (mise en plis), кулінарії (gin-fizz), мистецтва (maestria, tragi-comique), архітектури (cathédrale gothique, obélisque), інформатики (carte à puce, informatique), страхування (assurance tous risques), друкарства (obèle, astérisque), швацтва (falbala) тощо.

Абсолютна новизна форми, притаманна оказіоналізмам як таким, в онімах серії „Astérix” проявляється у загальному використанні типових суфіксів, за незначною кількістю винятків, на позначення різних культур. Взявши за зразок ім’я галльського предка Vercingétorix, символа опору римським загарбникам, автори закінчують усі чоловічі імена галлів на -ix, жіночі – на -ine або -a; єгиптян позначають суфіксом -is; євреїв – кінцевим -é. За зразком створення латинських імен (у називному відмінку) римські прізвища отримують суфікс -us, що становить для них значну перевагу, оскільки у французькій мові існує велика кількість слів, які графічно і/або фонетично закінчуються цим суфіксом. Виходячи з цього принципу, автори надають коміксним персонажам імена з готових загальних іменників, прикметників та дієслів, що містять однорідні вклучення.

Штучно створені власні назви серії в усіх випадках є семантичною грою слів, каламбуром. Це мовне явище в іменах-оказіоналізмах проявляється на двох рівнях: омонімічному варіюванні загальної та власної назви і на полісемії апелюватива, що лежить в основі особового

імені. Найчастіше автор „грає іменем особовим та загальним” [Wilmet: 11].

Залежно від ознаки, покладеної в основу мотивації, та її актуалізації, всі антропоніми серії, які відзначаються однозначністю прочитання, поділяються на п'ять груп. Перша, найчисельніша, складається з вмотивованих оказіональних онімів, що використовуються на позначення сутності носія імені. Зазвичай такі імена є зредукованими й синтезованими в одне слово різного роду синтаксичними конструкціями. Наприклад, онім *Abraracourcix* походить від словосполучення *à bras raccourcis* (засукавши рукава; з усієї сили, на всю міць – *тут і далі переклад за [Lingvo 12]*). Його носій – беззаперечний глава галльського села, який усе робить „на всю міць”: бореться й воює, веселиться і святкує. Єгипетський шпигун *Ginfis* – маленький на зріст та дуже емоційний, його „шипучий” характер відповідає етимології його імені: *англ. fizz* означає „шипіння, свист” (*Astérix et Cléopâtre*). *Tullius Détritus* (*détritus* – відходи, сміття) відповідно до свого імені є „відходом” суспільства (він – в'язень) і залишає по собі лише „бруд та сміття”, оскільки сіє розбрат усюди, де з'являється: у в'язниці, серед senatorів, на кораблі і навіть серед приятелів жителів галльського села непокірних (*La Zizanie*).

Імена *Assurancetourix* та *Bonusmalus* є результатом згортання виразів на позначення видів автомобільного страхування *assurance tous risques* та *bonus-malus* відповідно, хоча жоден з персонажів не має відношення ні до автомобілів (яких на той час – 50 р. до н. е. – ще й не могло існувати), ні до механіки загалом. Однак, у кожному випадку можна простежити певний семантичний натяк. Так, *Assurancetourix*, сільський бард з жакливим голосом (хоча сам переконаний у своєму таланті), щоразу забезпечує своїм співом відступ ворога. *Bonusmalus*, префект, – ідеальний зрадник та боягуз, як і більшість страхових розрахункових обіцянок (*Astérix et Latraviata*).

Другу групу складають значущі імена на позначення зовнішньої характеристики носія імені. Це, передовсім, *Falbala* – молода галійка, вродлива й зі смаком одягнена. В основі її імені лежить іменник *falbala* (*заст.* оборка, волан); він номінує єдину жінку в серії, яка носить спідницю з оборкою (*La galère d'Obélix* та *Astérix et Latraviata*). Інший онім цієї підгрупи походить від вільного словосполучення *barbe rouge* (червона борода): *Barbe-Rouge*, глава піратів, дійсно носить

бороду червоного кольору. Логічним є й ім'я старійшини села – *Agecanonix*, утворене злиттям елементів фразеологізму *âge canonique* (канонічний вік (старший 40 років)).

Третю групу становлять вмотивовані антропоніми на позначення роду занять героя. Такими можна вважати імена *Informatix* (*informatique* – інформатика; інформаційний), *Amnésix* (*amnésique* – що втратив пам'ять, страждаючий амнезією) та *mille Boufiltre* (*bout filtre* – фільтруючий мундштук). *Informatix* є інформативно містким для Панорамікса, сільського друїда: він розповідає різні цікавинки про майбутнє жреців (*Le devin*). *Amnésix* – галльський друїд, який спеціалізується на тих, хто втратив пам'ять, а панянка *Boufiltre* працює його помічницею: вона зустрічає, „фільтрує” клієнтів, які приходять по допомогу (*Le combat des chefs*).

Серед коміксних онімів виділяються особові імена з прихованою мотивацією, коли денотативне значення загальної назви не відповідає ролі персонажа з омонімічним іменем. Численні терміназви рослинного світу, кулінарії, медикаментів і т.п. не мають жодного відношення до професійної зайнятості героя у тексті, чи навіть контрастують з нею. Такі імена входять до четвертої групи. Так, ім'я *Tragicomix* викликає асоціації з театральним мистецтвом, з чимось сумним і смішним одночасно. У коміксі – це комерсант, приємний зовні, розумний, статний (*Astérix et Latraviata*). Ім'я єгиптянина *Misenplis* має в основі косметологічний термін *mise en plis* (укладка волосся, холодна завивка), тоді як у дійсності – це писар, який володіє усіма живими мовами, з абсолютно прямим коротким волоссям. Його ім'я не має жодного відношення ні до його зовнішнього вигляду, ні до роду його занять (*Astérix et Cléopâtre*). Прихованою є й мотивація особових імен усіх працівників Обелікса, найнятих на роботу в кар'єрі для виготовлення менгірів в «*Obélix et Compagnie*»: *Analgésix*, *Petitélégrafix*, *Arrierboutix*, *Harenbaltix*, *Linguistix*, *Monosyllabix*. Ще більше невмотивованими виглядають імена галльських хлопчиків *Catédralgotix* та *Industrichimix* в альбомі „*Le combat des chefs*”.

У коміксах присутні словесні фігури, які базуються на відношеннях протилежності – антифразиси, що проявляються в стилістичній фігурі іронії, які ми віднесли до п'ятої групи однозначних імен. Ефект прийому іронічного слововживання ґрунтується на семантичному зсуві у слові, що викликаний

контекстом: слово виступає у двох планах, продовжуючи зберігати своє словникове значення й одержуючи в той же час нове смислове наповнення, протилежне загальноприйнятому. Такі слововживання ніби заперечують ті якості номіната, які повинні виходити із значення слів, що його характеризують. Зокрема, на антифразисі побудовані жіночі імена *Bonemine* (*bonne mine* – привітний вигляд, симпатична зовнішність) та *Aniline* (*aniline* – хім. анілін). Перша з них має не дуже привітний та доброзичливий вигляд, вона здебільшого чимось невдоволена. *Aniline* – жінка-годувальниця, няня. Так само персонаж на ім'я *Distributiondéprix* (*distribution des prix* – роздача премій, нагород), який, відповідно до імені, мав би роздавати премії та інші винагороди. Натомість, із-за цього вдаваного експерта з кінних перегонів, головні герої втрачають і те, що мали (*Astérix et le chaudron*). Онім *Pacotéalargus* побудований на основі просторічного фразеологізму *être coté à l'argus* – 1) бути ще не дуже старим; 2) бути в ціні, ще котируватися (цінитися). Заперечна частка *pas* надає значення „уже стара людина”. У коміксі персонаж на ім'я *Pacotéalargus* є молодим і найсильнішим з охоронців (*Astérix et Cléopâtre*).

Характеристичний онім потребує від читача усвідомлення смислу його внутрішньої форми й сприйняття його образності, оскільки „власне ім'я може бути наповнене, розширене, спресоване (скомпресоване) у шпарині семічного каркасу нескінченістю додавань” [Vivier: 141]. Велика кількість омонімічних значень доповнюють і збагачують власне ім'я, надаючи читачеві орієнтирів, необхідних для розуміння/сприймання персонажу. Полісемічними характеристиками виділяються імена головних героїв – Астерікса та Обелікса, кожне з яких трактується по-різному із-за розбіжних варіантів їхнього походження. Антропонім *Astérix* можна трактувати як похідне від *astérisque* („зірочка”) – типографічний знак *, яким позначається в тексті відсилання до примітки внизу сторінки. Або ж як „король зірок” від *грец. aster* (зірка) + *кельт. „rix”* (король). У будь-якому випадку це ім'я має кореневою семою „зірка” – як астрологічне світило (розуміємо як промінчик, світло, маячок, який вказує шлях). Незважаючи на свій гротескний зовнішній вигляд, герой з цим іменем – безстрашний і сміливий воїн, який починає діяти тільки після ретельного обдумування й підготовки. Усі важливі питання в

галльському селі вирішуються за його участі, і тільки Astérix спроможний знайти вдалий вихід із найскрутнішої ситуації.

Ім'я *Obélix* побудоване на основі видавничого терміну *obèle* – *іст.* обель (типографічний знак, яким відмічали в рукописі неясне місце або інтерполяцію). У коміксі, Обелікс – щирий друг Астерікса, що й зумовило вибір твірної основи: лише імена цих двох протагоністів серії мотивовані термінами видавничої справи. Прозорішим, однак, є інше пояснення походження імені *Obélix*, а саме – *obélisque* (обеліск) – з *грец.* пам'ятник, побудований у вигляді гранованого стовпа, що звужується вгорі. У текстах коміксу Обелікс займається отісуванням та постачанням менгірів, які в наш час вважаються доісторичними пам'ятниками.

На вживанні особистого імені та зіткненні денотативного і контекстуального значень слів, кожне з яких реалізується в коміксі, побудовані антропоніми *Maestria*, *Numérobis*, *Tadevirus* та деякі інші. Французькою, „*maestria*” означає 1) *мист.* майстерність 2) *розм.* кмітливість і жвавність у справі; латинською, „*magister*” – це „начальник; учитель; керівник”. *Maestria* є і майстерною, і кмітливою в реалізації своїх задумів. Це – шкільна вчителька і прихований керівник жіночої частини жителів галльського села (*La rose et le glaive*). *Numérobis*, єгипетський архітектор, наділений таким іменем, мабуть, з двох причин: він є найкращим у своїй справі (тобто у нього гарні роботи, їх можна виконувати на біс), але вони далеко недосконалі, й інша людина – Панорамікс – переробляє креслення (подвійна робота) (*Astérix et Cléopâtre*).

Ім'я *Tadevirus* має кілька тлумачень на основі полісемії лексеми „*virus*” (с *лат.* яд(овитість); сморід; смердота) – *франц.* 1) вірус 2) *заст.* зараза 3) *перен.* пристрасть до ч-н; криза, ускладнення; зараза. Це також семантичний каламбур із заміною одного елемента фразеологізму: *tas de salauds!* (негідники!) → *tas de virus* (зарази!). Декуріон, який носить це ім'я, хоче допомогти центуріонові (з добрими намірами), проте його «поради» щоразу мають невдалий результат, а, отже, й невдоволення ним начальства (*Le grand Fossé*). Багатозначністю сприйняття вирізняються й імена рекурентних персонажів серії – піратів. *Triple-Patte* – старий одноногий пірат, що опирається на ціпок і регулярно декламує латинські цитати. Його ім'я побудоване на полісемії ад'єктива *triple*, яке має наступні словникові

значення: 1) потрійний; 2) показник інтенсивності. У першому значенні онім „Потрійна Лапа” є іронічним вживанням, адже герой має лише одну ногу й ціпок. У другому випадку ім'я розуміється негативно як, наприклад, „Архілапа” чи „Суперлапа”. Коміксонім *Baba* базується на полісемії апелятива *baba*, як, по-перше, кулінарний термін „баба”, по-друге, арготичне „зад” і, по-третє, характеристичне „спокійна, незлобива людина”. *Baba* – пірат, що завжди знаходиться на посту, якому час від часу набридає його заняття, проте він ніколи не суперечить і не сердиться.

Вагоме місце у творенні антропонімних номінацій коміксу посідають граматичні каламбури. За їх допомогою створюють власні імена з подвійним значенням, внутрішня форма яких сприймається одночасно як речення, і як іменник. Антропоніми граматично-каламбурного типу можуть базуватись на різних формах простого речення: стверджувальній *Tumehéris* (*tu me hérisses*), заперечній *Hyapados* (*y'a pas d'os*), питальній *Keskonrix* (*qu'est-ce-qu'on risque*), спонукальній *Garotiphus* (*gare au typhus*), а також речень-фразеологізмів *Motussébouchecousus* (*motus et bouche cousue*) та звертання *Amonbofis* (*Ah ! Mon beau fils*).

Власні імена, побудовані на основі граматичного каламбуру, – це назви, що поєднують у собі двопланову семантику на рівні апелятивів, які входять до складу okazionalizmu. Онім *Motussébouchecousus* походить від ідіоматичного звороту *motus et bouche cousue*. Окремо, елементи фразеологізму мають словникове значення „рухайся (з *лат.*) + *фр.* зі зшитим ротом”. Декуріон, який носить це ім'я, говорить дуже авторитарним тоном, його накази сприймаються як „іди й виконуй, і нічого не питай!” (*Astérix et Latraviata*). Капітан корабля *Tumehéris* (*tu me hérisses* – ти мене виводиш з себе) насправді є дуже спокійним і вправним, він нікого не дратує (*Astérix et Cléopâtre*). *Hyapados* – атлант, верховний жрець Атлантиди. Ім'я, яке походить від фразеологізму *il y a un os!* (*розм.* трудність, перешкода, вжите в заперечній формі) характеризує людину, якій не страшні жодні перешкоди. Цивілізація Атлантиди представлена набагато розвинутішою й давнішою, ніж зображуваний у коміксах світ галло-римської епохи (*La galère d'Obélix*).

Серед значенневих імен, утворених на основі граматичного каламбуру, виділяються okazionalizmi з полісемічною наповненістю

апелятивів. *Amonbofis* – єгипетський архітектор, чие ім'я побудоване на багатозначності еліптичного речення „Ah ! Mon beau fils”, що полягає у грі слів на основі виразів *mon fils* — мій хлопчику, синочку (у звертанні) та *beau fils* – молодий франт (з підкреслено витонченими манерами). Його ім'я можна зрозуміти з позитивною конотацією – напр., як „О, мій прекрасний сину!” або ж іронічно „Ну й що, джэнджику?”. *Amonbofis* є негативним персонажем, який створює найвишуканіші, проте марні перешкоди своєму суперникові в його роботі, тому доречнішим буде другий варіант інтерпретації оніма *Amonbofis* („молодий франт”) (*Astérix et Cléopâtre*).

Garotiphus є римським центуріоном. У прямому значенні його ім'я-речення сприймається як „бережись тифу” від *франц. gare au typhus*. Якщо заглянути глибше в етимологію іменника, то з першоджерела *typhus* має інше значення: *грец.* гординя, пиха, тобто в онім *Garotiphus* закладено значення „стережись гордині, не величайся”. Цей фізично здоровий центуріон боїться начальства, а підлеглих зневажає (*Astérix et Latraviata*). *Keskonrix* є транскрипцією „*qu'est-ce-qu'on risque*”. Це ім'я трактується по-різному на основі полісемії звороту *qu'est-ce-que*, яке може вживатися в ролі питального займенника або ж у значенні вигукової частки. Отже, в першому випадку, ім'я розуміємо як „чим ми ризикуємо?”. У другому – „як ми ризикували!”, „на що ми відважились!”. На жаль, контекст не дає можливості виявити істинного значення цього імені, яким назвали гальського хлопчика (*Astérix et Cléopâtre*).

Таким чином, okazіональні антропоніми найменування у текстах коміксів є результатом цілеспрямованої творчої діяльності їхнього автора. Особові імена створюються на основі загальних слів, їх сполук, сталих виразів, фраз. У більшості випадків певним чином обігрується форма слова. Відапелятивні власні назви вказують на ознаки-характеристики номіната безпосередньо, опосередковано або прямиопротилежно. Каламбурні оніми зобов'язують адресата вичитувати нашарування смислу, відкривати подвійне сприйняття. Оскільки омонімічні знаки можуть вживатися і як загальні, і як власні назви, то зазвичай саме контекст дає змогу визначити граматичну категорію імені. Актуалізоване особове ім'я, взаємодіючи з найближчим, мінімальним, контекстом та цілим твором, набуває складних асоціацій і конотацій. Домінантними функціями найменувань осіб в аналізованих текстах є номінативно-ідентифікаційна, характеристична та темпорально-локалізаційна, які притаманні кожному антропоніму.

ЛІТЕРАТУРА

- Vivier: Vivier C., Loudcher J.-F., Dietschy P. Le pouvoir des noms propres dans l'ouvrage de Géo-Charles primé aux J. O. de 1924// Science et motricité. – Montpellier, 2/2004 – no 52 – P. 141-161.
- Wilmet: Wilmet M. Le nom propre en linguistique et en littérature. – Bruxelles : Académie royale de langue et de littérature françaises de Belgique, 1995.
- Lingvo 12: ABBYY Lingvo 12. Электронний словник, 2007.

ФАКТОЛОГІЧНІ ДЖЕРЕЛА:

- Astérix et Cléopâtre: Goscinny R., Uderzo A. Astérix et Cléopâtre. – P.: Hachette, 2000.
- Astérix et le chaudron: Goscinny R., Uderzo A. Astérix et le chaudron. – P.: Hachette, 1999.
- Astérix et Latraviata: Uderzo A. Astérix et Latraviata. – P.: Les Editions Albert René, 2001.
- La Galère d'Obélix: Uderzo A. La Galère d'Obélix. – P.: Les Editions Albert René, 1996.
- La Rose et le Glaive: Uderzo A. La Rose et le Glaive. – P.: Les Editions Albert René, 1991.
- La Zizanie: Goscinny R., Uderzo A. La Zizanie. – P.: Hachette, 1999.
- Le Combat des Chefs: Goscinny R., Uderzo A. Le Combat des Chefs. – P.: Hachette, 1999.
- Le Devin: Goscinny R., Uderzo A. Le Devin. – P.: Hachette, 2000.
- Le Grand Fossé: Uderzo A. Le Grand Fossé. – P.: Les Editions Albert René, 1980.
- Obélix et compagnie: Goscinny R., Uderzo A. Obélix et compagnie. – P.: Hachette, 1999.

Natalya Kosmatska. Wordplay as a means of creation of proper names in french comics

The article is dedicated to ways of proper names' formation in french comics. The semantic and derivational peculiarities of occasional names are analysed. The main patterns of wordplay creating comics' onyms are detected.

Key words: proper name, comics, occasional name, wordplay, homonymy, polysemy.

УДК 811. 161. 242

Інна Воляннюк (Кременець)